

ЩОДО ЕТИКО-ПРАВОВИХ ПИТАНЬ СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПРАВ ТВАРИН

Інна Володимирівна КУРИЛО,

*докт. юрид. наук., професор, професор кафедри
міжнародного права та порівняльного
правознавства Національного університету
біоресурсів і природокористування України*

Питанню співвідношення прав людини та тварин приділяється все більше уваги світовою спільнотою.

Біоетичні питання у царині прав людини набули широкого розголосу з часів Нюрнберзького процесу, а саме резонансної справи «США проти Карла Брандта та ін.».

Головними положеннями звинувачення були змова з метою вчинення військових злочинів та злочинів проти людства; військові злочини (тобто злочини проти осіб, захищених законами війни, наприклад, військовополонених); злочини проти людства (включаючи осіб, не захищених законодавством війни); членство в злочинній організації (СС). Матеріали до цієї справи включали в себе приблизно 2800 документів та 13000 сторінок [1].

Щодо міжнародного закріплення прав людини та на локальному рівнях, можна виокремити Загальну декларацію прав людини, Конвенцію про права дитини, Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, Міжнародні пакти про права людини; Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї, Африканську хартію прав людини і народів та інші міжнародні договори.

Якщо регулюванню етичних питань у сфері прав людини приділялось все більше уваги, то питання правовій регламентації етичних питань у сфері прав тварин все ще потребує свого вдосконалення та юридичного закріплення.

Проблема набуває актуальності з огляду на логічне запитання, що виникає: де закінчується право на здоров'я та життя людини та починається право на випробовування на тваринах у дослідних цілях. Адже випробовування на тваринах у дослідних цілях своєю кінцевою метою може мати створення певного медичного продукту з лікувальною метою [2].

Питання біоетики постає все більш дискусійним у зв'язку з певними особливостями, а саме співвідношенням прав людини та прав тварини, пріоритетом прав людини та стрімким прогресом різноманітних сучасних напрямків медицини.

Науковці Ковальова О.М., Сафаргаліна-Корнілова Н.А., Герасимчук Н.М. виділяють біоетику як міждисциплінарний напрям, орієнтований на визначення і вирішення моральних проблем, породжених новітніми досягненнями біомедичної науки і сучасної біотехнології; термін «біоетика» указує, що вона орієнтується на дослідження живих істот [3, с. 88]. Науковці виокремлюють коло нормативно-етичних проблеми біомедичної етики, серед яких нормативно-етичне, ситуативне, деонтологічне, основні принципи і норми біомедич-

ної етики; вплив принципів біомедичної етики на експериментальні дослідження; правові документи, які регламентують дотримання біоетики в Україні та етичні норми, що регулюють біомедичні дослідження [3, с. 94-101]. Саме до останньої категорії віднесено експерименти на тваринах.

Всесвітньою декларацією прав тварин (1977 р.) проголошувалось, що всі тварини не повинні піддаватися поганому поводженню чи жорстоким діям, життя – єдине, що всі живі істоти мають єдиний початок і їх поділ відбувся в ході еволюції видів; всі живі істоти мають свої природні права, і що будь-яка тварина, маюча нервову систему, має особливі права; співіснування видів передбачає визнання людським видом права на життя інших видів живих істот та те, що повага до тварин людиною є невід’ємною від поваги людини людиною [4].

Загальна декларація прав людини, в свою чергу, визначає, що кожна особа має право на життя, свободу та на особисту недоторканість (ст. 3), на також і життєвий рівень, включаючи медичний догляд, який є необхідним для підтримання здоров’я (ст.25); ніхто не повинен зазнавати тортур, або жорстокого, людського, або такого, що принижує його гідність, поводження і покарання (ст. 5) [5].

Статтею 6 Всесвітньої декларації прав тварин проголошувалося, що експерименти на тваринах, що викликають їх фізичні або психологічні страждання, порушують права тварин [4].

Однією з основних та обов’язкових вимог біомедичної етики щодо поводження з тваринами є гуманне поводження.

Всесвітньо відома концепція «трьох R» була розкрита у монографії У. Рассела та Р. Берча «Принципи гуманної експериментальної техніки». В цьому документі узагальнювалися правила проведення дослідів над тваринами.

Дослідник, при плануванні етичного експерименту на тваринах, повинен дотримуватись принципів «трьох R»: 1) *Replacement* – вибір та заміна; 2) *Reduction* – зменшення, адекватність та стандартизація; 3) *Refinement* – очистка, самовдосконалення, зменшення стресу для тварин, болю та страждань [6, с. 32].

Основним документом, що регулює питання захисту хребетних тварин у ЄС є Європейська конвенція з захисту хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових цілей [7]. У зазначеному документі вказано, що визнаючи, що людині у її пошуках знань, здоров’я та безпеки необхідно використовувати тварин у тих випадках, коли існують розумні підстави вважати, що це слугуватиме поглибленню знань або відповідатиме загальним інтересами людини чи тварини, так само, як вона використовує їх для забезпечення харчування, одягу, та як в’ючних тварин. При цьому зазначається, що будь-яке дослідне або інше наукове використання тварини, яке може спричинити біль, страждання, занепокоєння чи завдати тривалої шкоди, включаючи будь-яке втручання, що має на меті або може призвести до народження тварини у будь-яких таких умовах, але за винятком найменш болючих методів, що прийняті у сучасній практиці, може проводитися лише задля певних цілей та з урахуванням обмежень, що передбачені даною Конвенцією[7].

В Україні останні роки на науковому рівні приділяється увага питанню біоетики.

Так, у 2019 році у Києві проходив VII Національний конгрес з біоетики, на якому було розроблено низку документів, серед яких «Етичний кодекс вченого України», «Загальні етичні принципи експериментів на тваринах», «Етичний кодекс лікаря України» [8] та інші.

Вочевидь, питання співвідношення прав людини та прав тварини ще неодноразово буде підніматись світовою спільнотою, та визнаватись необхідність правового регулювання цього питання.

На сучасному етапі розвитку суспільства задоволення прав людини, що випливають з наукових досліджень з використанням тварин, має пріоритет перед забезпеченням прав тварин. Але все більше набуває поширення законодавчого закріплення обмеження використання експериментальних методів щодо тварин, та визнається необхідність використання етичних методів під час експериментів над тваринами.

Список використаних джерел:

1. NMT Case 1. U.S.A. v. Karl Brandt et al. : the Doctors'. Harvard Law School Library Nuremberg Trials Project. 2020. March. https://nuremberg.law.harvard.edu/nmt_1_intro.
2. Курило І.В. Щодо деяких питань співвідношення прав людини та прав тварин. Модернізація законодавства у сфері захисту прав та свобод людини: збірник матеріалів Між. юридичної наук.-практ. конф. (12.12.2019 р.). Київ.: ТОВ «Редакція «ТПУ», 2019. с. 83.
3. Ковальова О.М., Сафаргаліна-Корнілова Н.А., Герасимчук Н.М. Деонтологія в медицині: підручник. Харків, 2014. 258 с.
4. Всесвітня декларація прав тварин, 23.09.1977. http://www.vita.org.ru/law/Zakonu/world_declaration_animal_rights.htm.
5. Загальна декларація прав людини, 10.12.1948. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text.
6. Чекман И. С., Сырочая А.О., Лукьянова Л.В. Биоэтический аспект при разработке, изучении и внедрении в медицинскую практику нанопрепаратов: «Концепция трех R». Strategia supravietuirii din perspectiva bioeticii, filosofiei si medicine. Seria Medicina. Universitatea de Stat de Medicina si Farmacie «Nicolae Testemitanu» din Republica Moldova. 2013. Vol. 3. P. 32–33.
7. Європейська конвенція про захист хребетних тварин, що використовуються для дослідних та інших наукових, 16.03.1986. http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_137.
8. VII Національний конгрес з біоетики. 2019. <http://amnu.gov.ua/vii-nacjonalnyj-kongres-z-bioetyky/>.